

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Právní symbolika, I. část

Symbolika práva a spravedlnosti zajímala filozofy a právníky od nepaměti. Zvláštní lesk dodala tomuto zájmu heraldika pěstovaná v podnebí evropského anticko-biblického dědictví. Tak nás může například oslovit „Tractatus de insigniis et armis“ (Traktát o znameních a znacích), který sepsal jeden z nejlepších právních mozků středověku – Bartolus de Saxoferrato, proslulý komentátor římského práva žijící ve 14. století. Byl natolik proslulý, že se v jeho době a dokonce dávno po jeho smrti užívalo okřídlené „nemo jurista nisi bartolista“, tedy není pravého právníka, který by nebyl stoupencem Bartola de Saxoferrato.....

Symbolika práva a spravedlnosti zajímala filozofy a právníky od nepaměti. Zvláštní lesk dodala tomuto zájmu heraldika pěstovaná v podnebí evropského anticko-biblického dědictví. Tak nás může například oslovit „Tractatus de insigniis et armis“ (Traktát o znameních a znacích), který sepsal jeden z nejlepších právních mozků středověku – Bartolus de Saxoferrato, proslulý komentátor římského práva žijící ve 14. století. Byl natolik proslulý, že se v jeho době a dokonce dávno po jeho smrti užívalo okřídlené „nemo jurista nisi bartolista“, tedy není pravého právníka, který by nebyl stoupencem Bartola de Saxoferrato^[1]. A právě tento génius se s naprostou samozřejmostí pustil do rozborů symboliky a dále do řešení právní problematiky znamení a erbů na podkladě římského práva a Bible.

Bartolus se zajímal nejen o symboly samotné, ale dokonce o jejich barevné vyobrazení a podal nám jasné svědectví o propojení práva a symboliky i v této rovině: „...celý svět je sluncem ozařován. A proto se ve Sv. písmu slunce považuje za věc velké skvělosti, jak se tam praví v sedmé kapitole Matoušově: „Spravedliví se budou stkvít jako slunce“ či v jeho kapitole třiadvacáté: „Zastkvěla se tvář Jeho jako slunce“; a pro tuto vznešenost není nikomu dovoleno nosit zlaté roucho než jen panovníkovi“.

Jsme zvyklí pohybovat se v rovině verbální, kdy je možno nalézt odlišnosti ve výkladu slov a v chápání pojmů verbálně vyjádřených. Sestupme na ještě hlubší rovinu poznání kořenů práva a spravedlnosti, na rovinu nonverbální, na rovinu symboliky.

Ve starém Egyptě vidíme bohyni Maat, která kraluje na vahách. Váhy jsou základním symbolem spravedlnosti i v dnešní době. Není proto problém nalézt most mezi váhami vykreslenými při posledním soudu v egyptských knihách mrtvých a symboly na dnešních soudních budovách. Je to stále tatáž spravedlnost, která rozvažuje, na kterou stranu se přikloní, zda dá zapravdu žalobci či žalovanému, zda zůstane jazyk vah v rovnováze obecné spravedlnosti (jako transcendentního pojmu) s reálným posouzením skutků dotyčného. Váhy jsou symbolem práva a zvláště spravedlnosti nejčastějším, kromě Egypta je ve starověku nalézáme též u Řeků a Římanů, řecká bohyně Themida má váhy v rukou, je vždy přítomna svému choti – nejvyššímu soudci, bohu Diovi, pakliže vykonává soudní pravomoc.

Od Themidy přebírá váhy římská Iustitia, která již zdaleka není jen pomocnicí nejvyššího boha při soudním řízení, nýbrž je sama soudkyní, sama vykonává božské právo a spravedlnost. Poprvé se jí tak dostává kromě vah též meče. Váhy jsou činností rozhodovací (ANO/NE), meč je činností vykonávající spravedlnost. Tato výkonná moc již nepodléhá schválení vyššímu bohu, ale může být vykonána bezprostředně samotnou Iustitií.

Křesťanská tradice s množstvím andělů a archandělů Iustitii – Spravedlnost nijak neomezuje. Dostavuje se však jistá dvoukolejnost, která dodnes trápí především heraldiky. Vedle figury Spravedlnosti vstupují do znaků andělé, kteří jsou chápáni ve smyslu jako Boží poslové, tedy a priori spravedliví – typickým příkladem je archanděl Michael. Jeho původní (a správné) zobrazení je „postava mající křídla, která v ruce drží meč“. Nezáleží na tom, zda je postava mužská či ženská, dle církevního učení jsou andělé bytosti bezpohlavní. Archanděl Michael není zobrazován s vahami – nemusí být, je totiž samozřejmě spravedlivý, je andělem Božím, tedy přímým vyslancem a vykonavatelem Boží vůle. Udávat tedy mezi atributy archanděla Michaela váhy je nadbytečné, Michael nic neváží, nic neposuzuje, vykonává jasný příkaz chránit spravedlivé. Není soudcem, je vykonatelem již rozsouzeného, nemá ve své podstatě vlastní volní složku. Naproti tomu je postava Spravedlnosti bez vah zcela nemyslitelná – Spravedlnost totiž sama posuzuje, pakliže by se nám zachtělo zařadit ji mezi „vyslance Boží“, bylo by to samozřejmě možné, ovšem nastává zde rozpor „v kompetencích“. Spravedlnost musí soudit, je to její základní podstata a symbolem soudu jsou váhy. Pokud by byla Spravedlnost vyslancem Božím podobně jako Michael, nebylo by zapotřebí, aby měla váhy, jelikož soudní pravomoc by za ni vykonal Bůh. Spravedlnost je tedy „pohanským prvkem“ a koexistuje spolu s křesťanskou tradicí jako nevnímaná disharmonie. Z křesťanství v evropském pojetí se totiž nikdy nepodařilo vymýtit zasahující kořeny antické tradice, která je ve srovnání s „ryzím křesťanstvím“ pohanská. Především ostentativně deklaruje polyteismus, Spravedlnost – Iustitia – Themida je postavena na roveň bohu Diovi a projevuje svoji vlastní vůli. Na druhé straně křesťanský archanděl Michael svoji vůli neprojevuje, jeho vůle je vždy totožná s vůlí Boží.

Výše naznačený symbolický problém nastává, pakliže se tradice spojí natolik, že nelze ve znaku rozeznat, zda se jedná o archanděla Michaela nebo Spravedlnost. Je-li postava ženská či pohlavně indiferentní, je otázkou, zda když má váhy, meč a křídla, jedná se o Spravedlnost či anděla Michaela. Takové typické spojení nalezneme například ve znaku města Litvínova[[iii](#)].

Křídla jsou atributem typicky andělským, váhy, jak výše vysvětleno, atributem „pohanské“ Spravedlnosti – a meč? Meč je atributem společným a snad právě proto se postavy Spravedlnosti a archanděla Michaela tak často zaměňují. Obě postavy vykonávají právo a spravedlnost a tento výkon je znázorněn symbolem meče. Tuto ideu potvrzuje ve svých slovech již Rudolf von Ihering v knize *Boj o právo*: „Spravedlnost, která drží v jedné ruce váhy, jimiž odvažuje právo, má v druhé ruce meč, aby právo uhájila. Meč bez vah představuje holé násilí, váhy bez meče symbolizují bezmocné právo. Obojí patří k sobě a dokonalý právní stav panuje pouze tam, kde síla, jako spravedlnost vládne mečem, vyrovnává se dovednosti, jakou umí zacházet s vahami.“[[iii](#)]

Mezi symboly práva a spravedlnosti lze řadit mnoho dějů aktivních i pasivních, mnoho věcí reálných i v kombinaci s transcendencí. Podobně jako výše popsany symbol meče má takový význam královské žezlo či rychtářská palice. Ta byla přímo zvaná „Právo“ a věta, že „rychtář šel s právem“ neznamena nic jiného, než že šel na dané místo řešit nespravedlnost s vnějším odznakem své funkce, tedy se symbolem pravomoci vykonávat právo a hájit spravedlnost. Jedná se stále o aktivní prosazení práva, o jeho přímý výkon. Žezlo či palice je známo zvláště na území Evropy vyjma Itálie, kde přetrval vliv staroantické tradice převzaté snad již od Etrusků. Římané za totožný symbol, jakým je pro naše středoevropské předky palice, žezlo či hůl, považovali fascies. Fascies neboli svazek prutů, do nichž je zatnuta sekyra, symbolizuje již několik tisíc let úřední pravomoc a soudní autoritu, jakož i potrestání. Pruty se vztahují k pravomoci dát občany zbičovat, sekera k pravomoci stít. Společně navíc symbolizují sílu ve svornosti a jednotě[[iv](#)]. Tento antický motiv se rychle rozšířil i do zbytku Evropy a dnes je možné jej bez problémů objevit například i v heraldice Velké Británie, které je však původně taková symbolika zcela cizí[[v](#)].

Univerzálním symbolem stálosti a vytrvalosti je dub. Připomeňme Ulpianova slova: „Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi“ – spravedlnost je trvalá a stálá vůle přiznávat každému, co mu náleží[[vi](#)].

Jako další symboly jsou užity například místa výkonu soudní pravomoci a to soudní lavice či trůny králů – soudců. Zvláštním symbolem je pravá ruka, znak přísahy.

Kromě archanděla Michaela je při boji se zlem zobrazován svatý Jiří, neohrožený patron rytířů a vojáků. Je zobrazován v okamžiku, kdy zabíjí draka, aby osvobodil královu dceru. Zabití draka je jasná paralela k biblickým textům o zlu v podobě hada či draka, kterého stíná Bož spravedlnost mečem – ať již je to Jiří či Michael. Pod znaky spravedlnosti se také řadí svatoondřejský kříž, tedy kříž ve tvar písmene X. Na takový kříž byl přibit svatý Ondřej, jeden z apoštolů, když hlásal slova Kristova – hlásal spravedlnost a pravdu, za kterou byl umučen[vii]. Tyto zcela jasné a univerzální symboly byly časem zobecňovány a tak se symbolem práva stává sám kříž, znamení Božího Syna, navždy spravedlivého Ježíše Krista.

[i] Bartolus de Saxoferrato: Tractatus de insigniis et armis, 1. vyd., Ostrava, 1989, str. 3.

[ii] Čarek, J.: Městské znaky v českých zemích, 1. vyd., Praha, 1985, str. 231.

[iii] Převzato z Rázková, r.: Dějiny právní filozofie, vyd. 2., Brno 1997, str. 212-213.

[iv] Cooperová, J. C.: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů, 1. vyd., Praha, 1999, str. 42.

[v] Berry, W.: Encyclopaedia Heraldica, vol. 3., 1st. ed., London, 1840.

[vi] Překlad Ulpianova citátu z Digest převzat z Večeřa, M.: Spravedlnost v právu, 1. vyd., Brno, 1997, str. 27.

[vii] Blíže k tomu Mysliveček, M.: Panoptikum symbolů, značek a znamení, 1. vyd., Praha, 2001, str. 176.

Další články:

- [Prováděcí nařízení Komise \(EU\) č. 305-306/2012 ze dne 10. dubna 2012](#)
- [Právní symbolika v podání T. Hobbese](#)
- [Nezávislé regulační orgány \(stručný nástin problematiky\)](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás X. část – možné erbovní spory v ČR dnes](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás IX. část – „Smluvní příbuzenství“ a továrny na erby](#)
- [Etika především](#)
- [Právo, pohádky a kultura sebelásky](#)

- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás - VIII. část - Erbovní spory](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás VII. část - Málo známé dokumenty, deklarace české šlechty 1938-1939](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás VI. část - Zadarmo to nebude, právo na místo](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás V. část - Nebijte dámu aneb heraldická etiketa](#)